

Misverstanden rondom de middenschool

Een antwoord

N. L. DODDE

Inleiding

Het artikel van prof. dr. L. van Gelder en drs. J. F. Vos onder de titel: 'Misverstanden rondom de middenschool'¹ geeft blijk van een intensieve betrokkenheid bij de problematiek van de middenschool. Het schrijven van een reactie op dit, hun commentaar op een in het weekblad *Intermediair* opgenomen uiteenzetting over 'De middenschool'² lijkt dan ook gerechtvaardigd, omdat de opmerkingen van Van Gelder-Vos van een bewogenheid getuigen, die weliswaar bewondering afdwingt, maar die niet steeds leidt tot een juiste interpretatie van andersluidende inzichten.

Twee uitgangspunten

Naar de opvattingen van Van Gelder-Vos worden de misverstanden rondom de middenschool veroorzaakt door dissonanties in de communicatie tussen onderwijskundigen en onderwijspractici. Bovendien schijnen pedagogen de onduidelijkheid rond het begrip middenschool te bevorderen. In ieder geval biedt bovengenoemd in *Intermediair* gepubliceerd artikel Van Gelder-Vos de gelegenheid de door hen gedachte structuur van de middenschool nog eens te verhelderen en te verdedigen.

Deze verheldering en verdediging wordt vooraf gegaan door kritische aantekeningen met betrekking tot de werkwijze, die, naar de mening van Van Gelder-Vos, in het artikel 'De middenschool' gehanteerd is.

Dialektiek

Van Gelder-Vos merken op, dat in het eerder

genoemde artikel gebruik gemaakt is van de dialektische methode. Aan de hand van Topitschs inzichten wordt deze werkwijze afgewezen. Het gebruik ervan zou zelfs niet meer geoorloofd zijn. Ook K. R. Popper komt tot een soortgelijk, zij het meer genuanceerd standpunt. Onder dialektiek verstaat Popper een theorie, die veronderstelt, dat in het bijzonder het menselijk denken zich volgens de triade: these, antithese en synthese ontwikkelt. De these is ondermeer een denkbeeld, dat vanwege 'begrenztem Wert' of 'ihre schwachen Stellen'³ een tegen-denkbild als antithese oproept. De strijd tussen these en antithese vindt zijn oplossing in de boven beide uitgaande synthese 'durch Anerkennung ihrer Vorteile und durch den Versuch, die Stärken beider zu bewahren und ihre Schwächen zu vermeiden'³. Het probleem waarvoor Popper evenwel staat is dat van de 'Gesetz vom ausgeschlossenen Widerspruch'⁴ uit de logica, die stelt, dat twee tegengestelde uitspraken niet tegelijkertijd waar kunnen zijn. De synthese, die een geheel is van twee elkaar tegensprekende uitspraken, kan, zoals Popper uitvoerig aantoonde, een willekeurige uitspraak zijn. Op logische gronden komt Popper dan ook tot de opvatting, dat er geen redenen zijn om aan te nemen, 'dasz der Dialektik irgendeine Ähnlichkeit mit der Logik zukommt'⁵.

Anderen, waaronder W. van Dooren⁶ en O. D. Duintjer⁷, bevestigen eveneens de inzichten van Topitsch ten aanzien van de dialektiek, zoals deze door Van Gelder-Vos naar voren zijn gebracht in hun artikel over 'Misverstanden rondom de middenschool'. De dialektiek staat met de formele logica op gespannen voet.

Dialektisch denken

De enigszins heftige afwijzing van de dialektische methode kan niet verhelen, dat Van Gelder-Vos dialektisch denken. Zij tonen zich aanhangers van de dialektische of kritische theorie, die meent, dat 'de afzonderlijke verschijnselen niet kunnen worden begrepen zonder de totaliteit, waarvan ze deel uitmaken'⁸. Onder de totaliteit wordt de maatschappij verstaan. Deze moet kritisch op zijn ingewikkelde en ondoorzichtige structuren bekeken worden. Op grond van een kritische analyse wordt een nieuw maatschappij-beeld opgebouwd. Het zal dan ook niemand verbazen, dat deze dialektische benadering tot politisering leidt.

Het thema van de dialektici kan aangeduid worden met het begrip: sociale emancipatie. Het laat zich in dit verband denken, dat ook het onderwijs als maatschappelijk aspect de aandacht heeft van de aanhangers van de kritische, dialektische theorie. De vernieuwing van het onderwijs wordt als een maatschappelijke noodzaak gevoeld. Duidelijker dan door het door Van Gelder-Vos uit het werk van W. Bühl gekozen citaat⁹, waarmee het artikel 'Misverstanden rondom de middenschool' eindigt, kan de maatschappelijke betekenis van het onderwijs niet worden aangegeven. Ook in Van Gelders uiteenzetting over 'Onderwijsbeleid en de vakbeweging II'¹⁰ treft men uitspraken aan, die de nauwe relatie tussen maatschappij en onderwijs aangeven: het zijn ondermeer de democratiseringstendenzen en het gelijkheidsstreven, die om een verbetering en een vernieuwing van het onderwijs vragen. In deze onderwijsverandering neemt de problematiek van de middenschool een voorname plaats in.

Eenzijdige interpretaties

Te vrezen is, dat de verbazingwekkende, eenzijdige interpretatie van de dialektiek door Van Gelder-Vos een andere betekenis heeft. Vermoedelijk behoeven Van Gelder-Vos deze bijzondere en enigszins ongenueanceerde uitleg

om aan te tonen, dat hun inzichten omtrent de middenschool de enig juiste zijn.

Zij geven dan allereerst aan, overigens ten onrechte, dat – these – het artikel in *Intermediair* een ondersteuning is van het conservatieve standpunt. Daarna suggereren zij, eveneens ten onrechte, dat – antithese – het progressieve gezichtspunt als utopistisch beschouwd wordt. De vermeende synthese van het categoriale systeem kan tenslotte, zo pretenderen Van Gelder-Vos, niet serieus genomen worden, omdat de formele logica innerlijke tegenspraak verbiedt.

Het is beide auteurs klaarblijkelijk ontgaan, dat in 'De middenschool' aanvankelijk slechts een overzicht verstrekt wordt van de argumenten van de voor- en tegenstanders van de middenschool. Van een positie-bepaling kan daarbij geen sprake zijn. Van beide – progressieve en conservatieve – opvattingen wordt bovendien in bovengenoemde uiteenzetting gesteld, dat zij eerder – waaronder zowel Van Dale¹¹ als Kramer¹²: liever, in de betekenis van: bij voorkeur¹³, verstaan – vanuit hun denkbeelden omtrent de middenschool spreken en schrijven dan dat hun inzichten op systematisch en methodologisch verantwoorde wijze verricht onderzoek steunen. Wie kennis neemt van de vele uiteenzettingen in boekvorm en in tijdschriften opgenomen, weet dat er meer denkbeelden gelanceerd worden dan er mededelingen worden verstrekt over verrichte research. Uit de *Intermediair*-tekst blijkt evenwel nergens dat men niet de beschikking zou hebben over uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek. Het is dan ook onbegrijpelijk hoe Van Gelder-Vos kunnen noteren, dat 'de voorstanders van de middenschool (dus ook de onderwijkskundigen) verweten' wordt 'onwetenschappelijk te werk te gaan'¹⁴.

Onbegrijpelijk is tevens, dat opgemerkt kan worden, dat blijkens aantekeningen in het artikel 'De middenschool' de conservatieven als 'de verdedigers van het goede en op dit ogenblik nog onmisbaar geachte elementen in het voortgezet onderwijs'¹⁵ – de toevoeging: de 'verdedigers van het ware' en 'het schone'¹⁶,

waarschijnlijk om de Griekse trits te completeren, komt voor rekening van Van Gelder-Vos – méér gelijk zouden hebben. Als echter vervolgens genoteerd wordt, dat '(aldus Dodde)' de 'progressieven, radicalen, voorstanders van een revolutie'¹⁶ zijn, hetgeen een volstrekt onjuiste interpretatie van Van Gelder-Vos is, en tenslotte citaten uit hun context blijken te zijn gelicht – namelijk waar de tekst uit Intermediair betreffende door pedagogen en didactici ontworpen plannen, die met de werkelijkheid weinig van doen hebben, een kenschets genoemd wordt van de voorstanders van de middenschool – dan lijkt van vergissingen in de vorm van verlesen en verschrijven nauwelijks meer gesproken te kunnen worden. Het heeft er veel van, dat met het artikel uit Intermediair ietwat nonchalant is omgesprongen.

De door Van Gelder-Vos aangeduide synthese – 'het kategoriaal- of zuilsysteem in vereenvoudigde vorm'¹⁷ – wordt tenslotte afgedaan door een relatie te leggen met een negentiende-eeuwse sociale filosofie. Dat in het artikel over 'De middenschool' gesproken wordt over persoonskwaliteiten ongeacht sociale afkomst, die zich in individuele begaafdheden en het gemotiveerd-zijn kunnen manifesteren en als bepalend moeten worden beschouwd voor het bezoek aan één of andere vorm van voortgezet onderwijs wordt klaarblijkelijk als niet terzake doende genegeerd¹⁸.

Een historische dimensie

Wie zonder iets te moeten bewijzen, dus 'kritisch, d.w.z. scheidend en schiftend, en wel het ware van het slechts vermeende'¹⁹, kennis neemt van de inhoud van het artikel over 'De Middenschool' kan daaruit opmaken, dat deze vorm van voortgezet onderwijs beschouwd wordt als een voortzetting van het door alle kinderen verplicht te volgen basisonderwijs. Niet het principe van de middenschool is derhalve een punt van discussie, maar de vorm waarin aan de denkbeelden omtrent deze vorm van voor allen tot zestienjarige leeftijd bestemd voortgezet onderwijs gestalte gegeven moet worden. Het heeft dan

ook geen enkele zin in te gaan op het commentaar van Van Gelder-Vos op de bezwaren, die in 'De middenschool' geregistreerd zijn.

Het ziet er overigens niet naar uit, dat de middenschool, zoals Van Gelder-Vos deze zien, op korte termijn gerealiseerd zal worden. Van de plannen, die betrekking hebben op deze vorm van voortgezet onderwijs wordt vrijwel niets verwerkelijkt. Van Gelder spreekt in zijn eerder genoemd artikel 'Onderwijsbeleid en de vakbeweging II' zelfs van een falende strategie om de landelijke overheid te brengen tot de concreetisering van de gewenste onderwijsplannen. Machtstructuren belemmeren, naar zijn mening, veranderingen in het geheel van het Nederlandse onderwijs. Van Gelder acht het zelfs noodzakelijk een obstakel-analyse uit te voeren, waarna een creatieve tactiek mogelijk is om de tegenstanders te bestrijden.

De vraag is echter of men met een goed door-dachte strategie en een aangepaste tactiek wel succesvol kan zijn. Het niet-kunnen-realiseren van goede denkbeelden ligt naar alle waarschijnlijkheid mede in het feit, dat het gewicht van de historische dimensie van de Nederlandse onderwijsstructuur enigszins uit het oog verloren wordt. Men is vermoedelijk teveel op de toekomst gericht, waarbij de realiteit van de hedendaagse werkelijkheid, waarin het verleden een functie heeft, enigszins vergeten wordt. Weliswaar spreekt Van Gelder in zijn uiteenzetting over 'de typische situatie van een bepaalde tijd', die 'een eigengeaarde uitwerking'²⁰ dient te bieden, maar daarmee lijkt hij meer gericht te zijn op een toekomstige ontwikkeling, dan dat hij de invloeden bedoelt, die vanuit het verleden op het Nederlandse onderwijs stelsel inwerken. Het heeft er dan ook veel van, dat Van Gelders denkbeelden te zeer los staan van de werkelijkheid, waarin zij gerealiseerd moeten worden. Men kan dan wel georiënteerd zijn op de toekomst, in het uit het verleden komend heden zal men zijn aangrijppingspunten dienen te vinden. Indien men daarmee onvoldoende rekening houdt, kan men met zijn inzichten wel eens werkeloos aan de kant komen te staan. Hier geldt Th. W. Aderno's opvatting, sprekend over de

maatschappij-veranderende wensen van de kritische denkers, ook voor de meer in het onderwijs geïnteresseerde dialectici, namelijk, 'dat het verlangen naar praktisch ingrijpen terecht bestaat, maar op korte termijn niet mogelijk is'²¹.

Bij de analyse van de situatie kan men er niet omheen, dat het hedendaagse zijn wortels in het verleden heeft. Elke huidige situatie heeft een historische dimensie, die voor de toekomstige van essentiële betekenis is. Historisch onderzoek kan duidelijk maken, dat het in de tijd gegroeide niet genegeerd kan worden. In een studie van de geschiedenis van de Nederlandse lagere-schoolwetgeving van 1801 tot 1920 wordt als conclusie genoteerd, 'dat de geschiedenis van opvoeding en onderwijs nauwelijks breuklijnen maar veelal continuïteit laat zien. Er is een geleidelijke ontwikkeling te constateren, die nimmer een plotselinge verandering impliceert. Integendeel, vanaf 1801 tot aan 1920 bemerkt men in de onderwijsontwikkeling slechts graduele verschillen. Een principieel gans andere opzet is nergens te constateren'²². Ook van het Voorontwerp van wet op het basisonderwijs wordt opgemerkt, dat het 'in de evolutie van de onderwijswetgeving' 'is opgenomen'²³.

Drie middenscholen

Voorgaande conclusie heeft er mede toegeleid, dat aan het einde van het Intermediair-artikel voor hierbedoelde vorm van voortgezet onderwijs van een vereenvoudigd categoriaal systeem is uitgegaan. Het lijkt voorlopig slechts gewenst de scheidingen binnen het voortgezet onderwijs enigszins ongedaan te maken. Tevens is ervan uitgegaan, dat de persoonskwaliteiten van de leerlingen criterium van toelating dienen te zijn. Men krijgt dan, afhankelijk van de begaafdheden en de belangstelling van de leerlingen – aan een sociale stratificatie wordt derhalve niet vastgehouden – drie middenscholen.

Eén middenschool is bestemd voor leerlingen waarvan na zes jaar basisonderwijs zondermeer duidelijk is, dat zij in staat en bovenal bereid zijn het voorbereidende wetenschappelijk onderwijs te volgen. Van deze groep kinderen is over het

algemeen reeds op jonge – elf- of twaalfjarige – leeftijd duidelijk, dat zij alleszins geschikt zijn de toekomstige geestelijke elite van de samenleving te vormen; hoe men ook over dit elitaire onderwijs wil denken, een democratische maatschappij kan zich de weelde niet permitteren géén aandacht te besteden aan de vorming van elites.

De andere middenschool kan gezien worden als een gelijkwaardige tegenhanger van de v.w.o.-school. Van de leerlingen voor hierbedoelde onderwijsinstelling bestemd is eveneens reeds tevoren bekend, dat om welke redenen dan ook – men is tenslotte niet verplicht de gelijke kansen te benutten en tegen zijn zin gelukkig te worden – hun opleiding zal moeten plaatsvinden op een school, die een combinatie is van een inrichting voor driejarig meer algemeen voortgezet onderwijs en voor lager beroeps-onderwijs.

De derde middenschool tenslotte zal bezocht worden door een naar alle waarschijnlijkheid groot aantal indifferente leerlingen, waarvan op de gegeven leeftijd nog niet duidelijk is in welke richting zij zich zullen, willen en kunnen ontwikkelen. Voor hen lijkt een periode van determinatie, van oriëntatie en van selectie²⁴ alleszins gewenst. Deze onderwijsinstelling voor hoger en vierjarig middelbaar algemeen voortgezet onderwijs, die overigens overstapmogelijkheden moet kennen van en naar de beide andere middenscholen, lijkt een inrichting, die het meest aan de denkbeelden omtrent deze onderwijsvorm beantwoordt²⁵. Hij is de facto de enige middenschool als meerjarige brugperiode.

Het historisch gegeven heeft derhalve geleid tot het denkbeeld van drie middenscholen voor voortgezet onderwijs voor leerlingen tot zestienjarige leeftijd bestemd.

Literatuur

- 1) L. van Gelder en J. F. Vos, Misverstanden rondom de middenschool. *Pedagogische Studiën* (48), 1971, blz. 311–327.

- 2) N. L. Dodde, De middenschool, Intermediair (7), no. 14, 9 april 1971, blz. 47, 49 en 53.
- 3) K. R. Popper, Was ist Dialektik?, In: E. Topitsch, Logik der Sozialwissenschaften, Köln-Berlin z.j. (1971), blz. 263.
- 4) K. R. Popper, a.w., blz. 266.
- 5) K. R. Popper, a.w., blz. 273.
- 6) W. van Dooren, Eéndimensionaal of dialektisch?, Wijsgerig Perspectief (9), maart 1969, no. 4, blz. 200 e.v.
- 7) O. D. Duintjer in: W. van Dooren, Dialektiek-discussie, Wijsgerig perspectief (9), maart 1969, no. 4, blz. 252.
- 8) B. C. van Houten, Tussen aanpassing en kritiek, Deventer 1970, blz. 187.
- 9) L. van Gelder en J. F. Vos, a.w., blz. 325, kolom 2 en blz. 326, kolom 1.
- 10) L. van Gelder, Onderwijsbeleid en de vakbeweging II, Het Schoolblad (VI), no. 34, 16 september 1971, blz. 861 e.v.
- 11) Van Dale, Nieuw handwoordenboek der Nederlandse taal, 's-Gravenhage 1956, blz. 208, kolom 1.
- 12) Kramers' woordenboek Nederlands, Den Haag/Brussel z.j. (1967), blz. 190, kolom 2.
- 13) Kramers' woordenboek, a.w., blz. 448, kolom 1.
- 14) L. van Gelder en J. F. Vos, a.w., blz. 314, kolom 1.
- 15) N. L. Dodde, De middenschool a.w., blz. 49, kolom 2.
- 16) L. van Gelder en J. F. Vos, a.w., blz. 314, kolom 2.
- 17) L. van Gelder en J. F. Vos, a.w., blz. 311, kolom 2.
- 18) Th. Hoogbergen/N. L. Dodde, Nogmaals: de middenschool, Intermediair (7), no. 25, 25 juni 1971, blz. 49.
- 19) H. de Vos, Inleiding in de wijsbegeerte, Nijkerk 1967, blz. 84.
- 20) L. van Gelder, a.w., blz. 861, kolom 1.
- 21) B. C. van Houten, a.w., blz. 227.
- 22) N. L. Dodde, Een onderwijsrapport, een historisch-pedagogisch onderzoek naar de invloed van een onderwijsrapport over onderwijsverbetering en -vernieuwing op de wetgeving na 1801, 's-Hertogenbosch 1971, blz. 80.
- 23) N. L. Dodde, Een onderwijsrapport, a.w., blz. 88.
- 24) A. M. P. Knoers, Algemene onderwijskunde voor het voortgezet onderwijs, Assen 1968, blz. 13.
- 25) N. L. Dodde, De middenschool, a.w., blz. 49 en 53.

Curriculum vitae

Dr. N. L. Dodde (1932) studeerde, na te Den Haag een opleiding tot onderwijzer gevolgd te hebben, te Rotterdam en te Amsterdam voor de middelbare akten pedagogiek A en B. Het kandidaats- en doctoraalexamen opvoedkunde werden achtereenvolgens aan de Rijksuniversiteit te Utrecht en te Leiden behaald. In 1968 promoveerde hij bij prof. dr. L. de Klerk te Leiden op het proefschrift 'Het rijkschooltoezicht in de Bataafse Republiek'. Op het ogenblik is hij als docent pedagogiek werkzaam aan de Pedagogische Academie van het Haagsch Genootschap en aan de Nutsacademie voor Pedagogische en Maatschappelijke Vorming te Rotterdam. Van zijn hand verschenen tal van artikelen over opvoedkundige en onderwijskundige vraagstukken.